

שוויון הזדמנויות - שירות בנות

מטרות: ◀

- לבחון עמדות וידע לגבי שוויון הזדמנויות לנשים בצבא.
- להכיר שינויים שחלו בצבא בנושא שוויון הזדמנויות לנשים ולברר מה השתנה ומה טרם השתנה.
- לעמוד על אחריותם של המועמדים לשירות (בנים ובנות) לממש שוויון הזדמנויות לנשים בצבא.

עזרים: ◀

- שאלון ידע על שוויון בין המינים בצבא (נספח מס' 1)
- כרטיס מטלה קבוצתית - שאלות לדיון בקבוצה בעקבות שאלון הידע
- קטעים לקריאה בקבוצות (נספח מס' 2)
- חזון צה"ל - דברי היוה"ל"ן (יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים) (נספח מס' 3)

מהלך ההפעלה ◀

שלב א' - במליאה

שאלות לדיון:

1. האם, לדעתכם, חלו תמורות בהתייחסות הצבא לשירות בנות? מהן?
2. האם, לדעתכם, השיבוץ לתפקידים ולמשימות בצה"ל צריך להיקבע על פי הפוטנציאל האישי או על פי המין? מדוע?

שלב ב' - אישי

כל משתתף יקבל 10 משפטים העוסקים בשוויון בין המינים בצבא (נספח מס' 1). על כל משפט יש לסמן: האם הוא נכון או לא.

שלב ג' - במליאה

המנחה יקרא כל משפט. המשתתפים יציגו את תשובותיהם.
המנחה יאמר מהי התשובה הנכונה.
כל משתתף יסמן את התשובה הנכונה וישווה את תשובתו לדף התשובות.

שלב ד' – קבוצתי

חלק ראשון:

כל קבוצה תקבל כרטיס מטלה קבוצתית ובו שאלות לדיון בעקבות שאלון הידע.

כרטיס מטלה קבוצתית

שאלות לדיון

1. באילו נושאים תשובתכם תאמה את התשובה הנכונה ובאילו מקרים לא?
2. מהיכן נובעת אי ההתאמה (מחוסר מידע, בגלל הרצון שלכם לראות דברים בדרך מסוימת, בשל חששות מהשירות בצבא, עמדות סטריאוטיפיות לגבי שירות של בנות, שיחות עם חברים/ חברות, אחר)?
3. אילו מהנתונים הייתם רוצים לשנות? מדוע?

חלק שני:

כל קבוצה תקבל קטע שונה לקריאה (נספח מס' 2) ותתייחס לשאלות הבאות:

1. מה ניתן ללמוד מהקטע על היכולת לשנות את מעמד הנשים בצבא ולקדם שוויון בין המינים?
2. במי הדבר תלוי? מדוע?

שלב ה' – במליאה

כל קבוצה תציג את הנושא המרכזי שעסקה בו ואת עיקרי הדיון.

1. לאור המידע שקיבלתם במהלך הפעילות - באילו מילים הייתם בוחרים לתאר את צה"ל ביחסו לנשים: שמרני, נועז, מוכן להתחדש, שוויוני ביחסו למגדר, אחר?
2. מה אפשר ללמוד מהמקרה של אליס מילר לגבי תפקידו של הפרט הבודד ביצירת שינוי בצבא?
3. אילו כלים מעמידה המדינה לרשות הפרט כדי לחולל שינוי גם במערכות כל כך שמרניות וגדולות? (מערכת המשפט, מערכת החינוך, קצין קבילות, החוק, חברי כנסת ושדולות, הפגנות ועוד).
4. מה, לדעתכם, צריכה לעשות מערכת החינוך כדי לקדם שוויון בין המינים בכלל ובצבא בפרט? מדוע?
5. המנחה יקרא את הקטע מתוך חזון צה"ל לעשור הבא (דבר היוה"ל):
 "האתגר לעשור הבא הוא להבנות מחדש את מערכת כוח האדם בצורה שתשחרר אותה מהחסמים המיגדריים הבלתי רלוונטיים... יהיה עלינו להמשיך ולשים דגש גם על שוויון ההזדמנויות המהותי. הכוונה היא למצב בו הארגון הצבאי מאפשר לנשים לא רק לקחת חלק בתפקידים שלא מילאו בעבר, אלא גם משכיל לספק להן תנאים להצלחה באופן הלוך בחשבון את שונותן... יש צורך בהשקעת משאבים ניכרת, בחשיבה פתוחה, ביצירתיות ובחדשנות... תידרש גם עבודה לשינוי תפיסות ותיקות והרגלים ישנים."
 (מתוך: "מגמות בשירות הנשים, 1995 - 2005, דבר היוה"ל"ן - יועצת הרמטכ"ל לענייני נשים
http://www.aka.idf.il/SIP_STORAGE/files/8/57978.pdf)
- אילו עמדתם בראש ועדה עליה מוטל לממש את החזון - מה הייתם מציעים לעשות?
6. מה, לדעתכם, עשויות להיות ההשלכות של שוויון רב יותר בין המינים בצבא על מקומן של נשים בחברה הישראלית בתחומים שונים (פוליטיקה, כלכלה, תעסוקה, לימודים וכו')? מדוע?
7. כיצד בנים ובנות יכולים לתרום להגדלת השוויון בצבא? מה עליהם לעשות לקראת השירות ובמהלכו? (בנות: סוגי תפקידים שבחרים במנילה (שאלון העדפות), בנים: מקומם כמפקדים, כחברים מעודדים, ביחסם לבנות, התנסחות לשונית, לשניהם: אמונה ביכולות של הבנות, התעקשות מול האחראים על מילוי תפקידים משמעותיים).
8. מה יכולה להיות התרומה של כל אחת ואחד מכם להמשך תהליך השינוי? כיצד?

נכון או לא נכון? (למשתתפים)		
היגד	נכון	לא נכון
בשנת 2008 כל התפקידים בצבא פתוחים בפני נשים.		
בעשור האחרון חל גידול של 4% במספר הנשים המשרתות במגזרים שהיו מיועדים בעבר לגברים וחל פיחות של 8% בשיעור הנשים המשרתות בתפקידי פקידות.		
63% מהתפקידים הצבאיים הם תפקידים בהם משרתים רק גברים או בעיקר גברים וב-21% מהתפקידים משרתות רק נשים או בעיקר נשים.		
גם היום, ב-2008, נשים אינן מורשות לשרת באזורים קדמיים.		
בשנת 2001 40% מסגני האלופים בצה"ל היו נשים.		
החל משנת 2006 חיילות המיועדות לקצונה מוכשרות בקורסים משותפים עם חיילים המיועדים לקצונה כאשר הם מיועדים לתפקידים דומים.		
בכל התפקידים בצבא בנות משרתות שנתיים לעומת בנים המשרתים שלוש שנים.		
הרמטכ"ל קבע כי "במקום בו הכישורים (בין חיילים לחיילות) שווים תועדף אישה".		
אחת מתוך חמש חיילות בחובה הועסקה בשנת 2005 כפקידה.		
אחוז הנשים בתפקידי לחימה מסך כל הבנות המשרתות בצה"ל, עלה ל-15% בשנת 2001.		

נכון או לא נכון? (למנחה)

ההיגד למשתתף	התשובה הנכונה
בשנת 2008 כל התפקידים בצבא פתוחים בפני נשים.	88% מהתפקידים הצבאיים פתוחים היום (2008) פורמלית לשירות נשים. זאת לעומת 73% מהתפקידים לפני עשור ו-56% מהתפקידים לפני שני עשורים. תפקידים שאינם פתוחים בפני נשים: תפקידי לחימה בחיל שריון, בחיל רגלים ובחיל הנדסה, תפקידי הלחימה הימית (למעט חובלות), מקצועות אחדים בנ"מ ובחיל תותחנים וחלק מתפקידי הרבנות.
בעשור האחרון חל גידול של 4% במספר הנשים המשרתות במגזרים שהיו מיועדים בעבר לגברים וחל פיחות של 8% בשיעור הנשים המשרתות בתפקידי פקידות.	נכון.
ב-2005 63% מהתפקידים הצבאיים הם תפקידים בהם משרתים רק גברים או בעיקר גברים וב-21% מהתפקידים משרתות רק נשים או בעיקר נשים.	נכון.
גם היום, ב-2008, נשים אינן מורשות לשרת באזורים קדמיים.	בוטלו המגבלות על שירות נשים באזורים קדמיים.
40% מסגני האלופים בצה"ל הן נשים (בשנת 2001).	רק 11% מסגני האלופים באותה שנה היו נשים.
החל משנת 2003 חיילות המיועדות לקצונה מוכשרות בקורסים משותפים עם חיילים המיועדים לקצונה כאשר הם מיועדים לתפקידים דומים.	נכון.
בכל התפקידים בנות משרתות שנתיים לעומת בנים המשרתים שלוש שנים.	מכיוון שמשך השירות, הקצר יותר של הבנות, חוסם את דרכן לתפקידים ייעודיים, השווה משך השירות שלהן לזה של הבנים בכ-20 תפקידים ייעודיים.
הרמטכ"ל קבע ב-2005 כי "במקום בו הכישרים (בין חיילים לחיילות) שווים תועדף אישה".	נכון.
אחת מתוך חמש חיילות בחובה הועסקה בשנת 2005 כפקידה.	נכון.
שיעור הנשים בתפקידי לחימה מסך כל הבנות המשרתות בצה"ל, עלה ל-15% בשנת 2001.	בשנת 2001 רק 0.9% מסך כלל הבנות המשרתות נמצאו בתפקידי לחימה.

קטע א' - המקרה של אליס מילר

בשנת 1994 עמדה להתגייס לצה"ל במסגרת העתודה האקדמית אליס מילר, שהייתה בוגרת הפקולטה לאווירונאוטיקה בטכניון ובעלת רישיון טיסה אזרחי. היא ביקשה מצה"ל שיאפשר לה לגשת למבחנים שיקבעו את יכולתה להשתבץ בקורס טיס. משנענתה בשלילה הגישה עתירה לבג"ץ כנגד משרד הביטחון וכנגד צה"ל.

באותם ימים נתקלה מילר ביחס מזלזל ושוביניסטי אפילו מנשיא המדינה דאז, עזר ויצמן ז"ל, שאמר לה: "תשמעי מיידלע, את ראית פעם גבר סורג גרביים? ראית פעם אישה כירורגית או מנצחת על תזמורת? נשים לא מסוגלות לעמוד בלחצים הדרושים מטייסי קרב". עתירתה של מילר נתקבלה על ידי בג"ץ, אולם היא עצמה לא עברה את שלב המיונים. ולכן לא התקבלה לקורס הטיס. מילר שימשה כקצינה בחיל האוויר, ותפקידה האחרון בחיל היה מפקדת גף מבנה וייצור בבסיס שדה דב. לאחר שחרורה ניהלה חברת קיאקים ורפטינג בהודו.

"פעלתי מתוך אמונה", מסבירה אליס מילר בראיון שנתנה לידיעות אחרונות, "זה פשוט לא היה נראה לי הגיוני שבנות לא יכולות להתמין לקורס טיס רק בגלל סוגיית המגדר. החלטתי ללכת רחוק עם האמונה שלי ושלחתי 121 מכתבים לכל חברי הכנסת ולנשיא ורק שניים ענו לי. כשהתבקשתי להתקשר לנשיא ויצמן, הוא אמר לי כבר בתחילת השיחה את המשפט המפורסם: 'מיידלע ראית פעם גבר סורג גרביים?' מרוב שהייתי בשוק סגרתי את הטלפון. בסך הכל הוא הנשיא ולא ידעתי איך להגיב. כשהעניין הפך למתוקשר יותר, האמירה הזו גררה המון תגובות. בדעבד, אותו המשפט ששיקף את עמדת החברה בצורה הבוטה ביותר הוא זה שפקח את העיניים, ובעקיפין עודד את תופעות הנשים בקורס הטיס".

כיום, אותה הנערה בהירת השיער, שהדירה שינה מעיניהם של הרמטכ"ל, אמנון ליפקין שחק, ומפקד חיל האוויר, הרצל בודינגר, כבר בת 36.

במשך כל עשר שנות שירותה הצבאי כקצינת אספקה, לאחר שנפסלה ממינוי הטיס בגלל עודף מוטיבציה, המשיכה מילר להתהלך זקופת גו בזרחה שלה בלי להתכופף ולו במעט בהתאם לחוקי המערכת הצבאית. "אני שואפת לשוויון", היא מכריזה, "כשהגעתי לשדה דב עבדתי יום שלם עם נגד, ובתום יום העבודה, כשהלכנו לאכול, הוא אמר לי: 'טוב, כאן דרכינו נפרדות. את אוכלת שם בחדר האוכל של הקצינים'. לא הבנתי איך זה יכול להיות. בסופו של דבר נכנסתי לחדר האוכל של הנגדים. אחרי הכל, מה אנחנו לא כולנו אותם האנשים?" מההנחה הבסיסית הזו מילר יוצאת ופועלת וזוחפת ולבסוף גם משפיעה.

עתירתה התקבלה ברוב של שלושה שופטים לעומת שניים. "יצאתי מבית המשפט וכל הצלמים קפצו עלי: 'מה יש לך להגיד?' אמרתי להם שאין לי מה להגיד. עוד לא עיכלתי את המשמעות של הדברים. רק לאחר מכן, כשנולדו התגובות, הבנתי את המשמעות של המהלך שעשיתי. נתקלתי בתגובות פרימיטיביות כל כך, והבנתי ששינוי התפיסה היה הכרחי. אני זוכרת שאמא שלי התראיינה וסיפרה על חבר שלי, ויום למחרת יצאה כותרת: 'תירגעו, ההורמונים שלה בסדר'.

כאילו, מה, כל מי שהיא דעתנית ובעלת אופי חזק משמע שהיא גברית? כיום זעות שכאלו לא יתפרסו על פני כותרות שער".

בעקבות העתירה נפתחו בפני נשים הכשרות שונות שהיו עד אז סגורות בפניהן, ביניהן קורס טיס, קורס חובלים, קורסים שונים בחיל התותחנים, מערך הנ"מ בחיל האוויר הישראלי, משמר הגבול ועוד. התיקון לחוק שירות ביטחון, מינואר 2000, עיגן את זכותה של חיילת להתנדב למקצועות לחימה, שנקבעו על ידי שר הביטחון. מאז שנתקבלה העתירה ושערי קורס הטיס נפתחו לנשים, התקבלו מספר נשים לקורס וחלקן אף הגיעו לתפקידי צוות אוויר בחיל האוויר הישראלי. כך, בשנת 2001, הפכה רוני צוקרמן לטייסת הקרב הראשונה בצה"ל.

מקורות:

נקודת המפנה: בג"צ אליס מילר, אתר יוהל"ן

<http://www.aka.idf.il/yohalan/main/main.asp?catID=56955#am1>

ערן בר-גיל, "בנות, קבלו אישור המראה", הארץ 20.6.01 on line

<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=44738>

קטע ב' – החינוך לשוויון בין המינים

...ההבניה החברתית (זרכי התבטאות, מעמד בחברה, אפשרויות קידום, תפיסות ועמדות חברתיות בנוגע למקומן של נשים ועוד) לא מעודדת נשים להיות מובילות ומנהיגות, ובמקרים רבים אף מקשה ואף נראה שהיא מונעת מהאישה להגשים את עצמה ולעשות כרצונה. הכבלים והמגבלות נמצאים גם בתוך כל אישה ואדם באשר הוא. אלה הן המחשבות והאמונות של כל אישה בנוגע לעצמה שעוצרות ומזכאות אותה.

חינוך לשוויון מתחיל מכולנו – צוותי ההוראה, התלמידות והמשתתפים, ההורים. לכל אחד ואחת מאיתנו יש תפקיד במערך הזה וכולנו משמשות ומשמישים כ"סוכני חיברות" של הערך השוויוני.

הערך הזה, נפרט ביומיום לפרטי פרטים:

למשל, פנייה כתובה ובעל פה באופן שאינו מזיר (לא נותן מקום, מוציא החוצה) את אחד המינים מן השיח (כלומר – לא בזכר-יחיד), שימוש בלשון נקבה מול רוב של בנות... הכוונה של בנות ובנים על פי כישוריהם ולא על פי מינם... חינוך לשוויון נמדד בעומק המודעות של כולנו לפרטי הפרטים – איך אנחנו מזכרות ומזכרים, חושבות וחושבים, הטמעה של מונחים כמו "הזרה", "מיניות", "אפליה על רקע מיני" בכל מה שקורה במרחבי חיינו.

חינוך לשוויון אינו רק שוויון של בנות, אלא גם שוויונם של בנים. במצבי אי שוויון, בהם יש העדפה למין אחד מן השניים, המין ה"מועדף" לכוד גם הוא בתוך מסגרת מושגים מגדריים, שמונעת ממנו ביטוי עצמי בכל מה שחורג ממנה. בנים זוכים למעט מדי לגיטימציה לרקוד בלט או לממש את נטיותיהם במגמה ספרותית או הומאניסטית אחרת, כמו שבנות מונחות בהנחיה סמויה דווקא לאותם תחומי ידע ומורחקות מלימודי המדעים. החינוך השוויוני מצמיח בוגרות ובוגרים שמידת

הקירבה שלהם למרכזי ההשפעה של החברה הבוגרת אינה מקרינה את יכולותיהם האמיתיות. לכן, בכל התחומים - בהעדרו של חינוך שוויוני, יוצא שכרנו כחברה בוגרת, בהפסדנו. הפסדנו כישרונות לא ממומשים, מנהיגים ומנהיגות שלעולם לא נדע עליהם, המצאות שלעולם לא תומצאנה - אנחנו חברה חסרה, ולחינוך לשוויון נועד מקום מאוד משמעותי במילוי החסר הזה...

חינוך לשוויון הוא לכן תשומת לב של כולנו בכל עיסוקינו ותחומי הידע שלנו, למרחב ההווה כולו - למען עתיד טוב יותר.

(מעובד מתוך קטעים באתר מגזר ושוויון בין המינים, משרד החינוך: 1. דבר הממונה על שוויון בין המינים במשרד החינוך, מרים שכטר, לקראת שנה"ל תשס"ט. 2. מהו חינוך לשוויון <http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Shivion/AlHahinuchLeshivion>)

קטע ג' - קורסי קצינים משותפים לצוערים וצוערות

במאי 2003 השתנה מודל ההכשרה לקצונה, ממודל הכשרה נפרד לבנים ולבנות למודל הכשרה על פי התפקיד שאליו מיועד המתכשר לקצונה. זאת בהתאם לתפיסה כי לתפקיד זהה תינתן הכשרה זהה.

להלן עיקרי התפיסה:

הבדלים בין הצוערים לצוערות:

משך שירות - בהתאם לחוק שירות הביטחון, נשים משרתות בשירות חובה במשך שנתיים ואילו גברים במשך שלוש שנים.

ותק בשירות - הצוערות מגיעות לקורס הקצינים בוותק צבאי הנמוך בממוצע בארבעה חודשים מזה של הצוערים.

רמת הרובאות - רוב הנשים בעלות רמת רובאות 00 ואילו כל הגברים בעלי רמת רובאות 02 לפחות.

מסלול השירות - מסלול זה גורם לכך שלנשים יש סיכוי נמוך יותר להגיע לקורס קצינים מתפקידים בשטח כמו מקצועות לחימה, אחזקה ושירותי מחנה. רובן מגיעות ממקצועות הפקידות על כל סוגיהם, החינוך וההדרכה. נשים נמצאות פחות בשטח לעומת הגברים.

הבדלים אלו גורמים לפער ביצוע ובניסיון בין הצוערים לצוערות כמו: פערי בשלות, פערים ביצוע המקצועי, ביצוע הצבאי הכללי ובניסיון בשטח. כל סוגי הפערים הללו מתורגמים על ידי הצוערים (ולא רק) גם לסוג של עמדות כאילו הנשים התאמה אינן מתאימות לקורס קצונה בפרט, ולעולם הצבאי בכלל. אמירות כגון: "הן לא מבינות את המערכת" נשמעות לא אחת מצד הצוערים וגם מצד הצוערות. כל אלו יוצרים יתרון לחיילים על פני חיילות בהכשרה לקצונה.

תפיסת המסוגלות העצמית של הצוערות והצוערים נבנתה מיכולותיהם, כמו גם מציפיות הסביבה, והיא שמשקפת כמובן בדימוי העצמי של הצוערות (למשל, חלקן מקבלות בהבנה את אי שיבוץ בש.ג. מהסיבה שהן פחות "מרתיעות" מאשר גברים), בהישגים בהכשרה ואף בבקשות שלהן לשיבוץ מסוים (שלישת גדוד לעומת שלישה במטה) ובשיבוץ בפועל שנעשה על ידי הסגל. במילים אחרות, ניתן לומר שכרוב המקרים תחושת המסוגלות מנובאת על ידי המגדר. כלומר, לצוערת יש סיכוי נמוך יותר להיות בעלת תחושת מסוגלות גבוהה במקצועות הליבה של אותה ההשלמה, לעומת מקצועות הנחשבים לשוליים ולפחות יוקרתיים.

(מקורות: עיבוד מאמר באתר "יוהל"ן: "ישראל - 'ככה זה כשיש שניים' - הכשרות מעורבות לקצונה - מתובנות לפרקטיקות פעולה".

<http://www.aka.idf.il/yohalan/main/main.asp?catID=2432> (2003)

אלכס פישמן, "קצינות בצבא - צה"ל לא מחכה להן", ידיעות אחרונות, 5.12.07.

http://www.aka.idf.il/SIP_STORAGE/files/1/61171.pdf